

УДК 130. 2

НІМЕЦЬКА МЕНТАЛЬНІСТЬ І ФІЛОСОФІЯ

Н. В. Григорова, канд. соціологічних наук, доцент кафедри німецької філології ХНПУ імені Г.С. Сковороди.

У статті розглядається взаємозв'язок між німецькою національною ментальністю і філософією. Показано вплив німецької класичної філософії і передусім Канта на ментальність німців. Встановлюється, що стиль філософування несе на собі відбиток ментальності філософів, мислення яких є водночас універсальним і ментально обумовленим.

Ключові слова: філософія, ментальність, смисли, мислення, німці, гідність, самокритика, спостереження, істина, універсальність.

У добу глобалізації, коли інтенсифікуються контакти між культурами, актуалізується проблема аналізу ментальних смислів як чинників, що відкривають шлях до взаєморозуміння, ментальні смисли у їхньому сконцентрованому вигляді найбільш виразно представлені у філософії.

Дослідженню ментальності присвячено чимало праць у вітчизняній та західній філософській думці. Передусім тут треба назвати праці представників школи Анналів, праці А. Бичка, Р. Додонова, Р. Сеннета, А. Сошнікова та ін. Зв'язок між ментальністю і філософією розглядаються крізь призму теорії історико-філософського процесу. Тут треба назвати передусім праці Г. Арендт, Т. Адорно, М. Горкгаймера, П. Слотердайка, К. Ясперса та ін. Попри існування чималого числа теоретичних розвідок в окресленому тематичному полі, взаємовплив між національною ментальністю все ще залишається недостатньо визначеним. Метою цієї статті є розгляд взаємовпливу німецької філософії і німецької ментальності.

Треба зазначити, що зв'язок філософії з характером філософа визнавався ще з часів античності, а у німецькій традиції на це вказував ще Фіхте. Але попри це невисвітленою залишилась низка проблем, пов'язаних зі стилем мислення, закріпленим у тій чи іншій філософській традиції. Інтерес до стилю мислення німців не вичерпується цим моментом, а мотивується питаннями про інтелектуальні передумови легітимації злочинів проти людяності та розвитком здатності до самокритики, яка здатна радикально трансформувати мислення [Див.: 2, 5].

На те, що німецька ментальність пов'язана не тільки з поетами і композиторами, а й філософами вказують багато дослідників. Зокрема, Т. Манн пише: «Шопенгауер, Ніцше, Вагнер: це сузір'я трійці духів, що поєднані на віки. Німеччина і цілий світ знаходились під їхнім знаком вчора, сьогодні – ніхто не знає, як це буде у прийдешності. Ніцше називав Шопенгауера своїм

«великим вчителем»; яким великим щастям було для Вагнера переживання Шопенгауера, знає уся планета. Сумлінні учні перетворили їхні потужні біографії на культуру. [4, 97–98]. Ця культура була підготовлена не тільки названими філософами — Вагнер увійшов до історії як композитор, що філософує у музиці — духовна атмосфера, насичена національними ментальними смислами, формувалась також під знаком Гьольдерліна, Гете і Шиллера, не говорячи вже про таких корифеїв німецької філософської думки, як Кант, Фіхте і Гегель, чії ідеї у їх модерних та постмодерних трансформаціях визначають не тільки стиль філософування сучасних німецьких авторів, а й на стиль мислення сучасних німців [2, 162–163].

Питання, чи мислять німці по-іншому, ніж усі люди, а якщо так, то чому, час від часу підіймається німецькою громадськістю, яка ініціює соціологічні опитування щодо цього у вигляді наративних інтерв'ю. В свою чергу матеріал таких інтерв'ю надає нових імпульсів для осмислення окресленої проблематики. Така процедура є складовою самопізнання і самокритики, які укорінені у німецькій ментальності. Щоправда, ця самокритика торкається надперсональних структур свідомості. На рівні індивіда радше йдеться про самовпевненість і самонадійність, особливо, коли йдеться про університетських викладачів філософії. Е. Мабе зауважує щодо цього: «Німці неохоче визнають, що вони чогось не знають. Німці здатні бути самокритичними, але не практикують цього. Це тим більш вражає, бо у німецькій філософії надзвичайно важливим є наздоганяюче самозапитування» [1,42]. Через це критика очима інших має надзвичайно важливе значення для розкриття репрезентації ментальних смислів у філософії. Але замість спостережень абстрактного незацікавленого Третього, не меш важливими є думки зацікавлених осіб, а саме: колег-філософів, представників інших культур, які працюють у німецьких університетах. Розглянемо дещо детальніше декілька інтерв'ю, які були взяті у іноземних професорів філософії, щоб проаналізувати суспільну валідність німецьких ментальних смислів очима Інших.

Так, італійського професора Альберто Джорі приваблює у німецькій ментальності передусім низка смислів, пов'язаних з людською гідністю, які закріплені у Конституції ФРН. «Наскільки мені відомо, — зауважує він, — положення про недоторканість людської гідності у жодній іншій Конституції не прописана так чітко» [1, 40]. Вагомий внесок до цього, як відомо, був зроблений І. Кантом. А. Джорі пов'язує саме з Кантом наявність у німецькій ментальності смислів деонтологічної ментальності. «Той факт, наголошує він, — що Кант ще нещодавно залишався найвидатнішим філософом і німцем, є знаком своєрідного «дару» німецького народу. В останні ж десятиліття німецька філософія так би мовити продала свою душу. Великі німецькі мислителі минулого знали точно, що справжня філософія є вибагливою практикою організації формулювань у комплексні конструкції. Сьогодні надають

перевагу наративному, легко зрозумілому стилю, де філософія присутня у гомеопатичних дозах і пропонується до вжитку у вигляді пігулки істини, що легко засвоюється» [1, 40]. Треба зазначити, що в останні десятиліття у Німеччині набувають поширення американізовані версії популярної філософії у вигляді різного роду порад щодо уданого життя.

Ця тенденція відповідає радше не смакам корінних німців, а мігрантів, бо німецька ментальність завжди з певною пересторогою, а то й з ворожістю ставилась до Чужих та Інших. Е. Мабе ділиться своїми спостереженнями: «До людей іншого походження німці завжди ставляться як до Чужих. Вони визнають їх як рівноправних учасників діалогу, але не як громадян. До німецької ментальності належить також злорадство. Наведемо як приклад випадок з президентом Вульфом. Як тільки людина починає займати краще соціальне, інтелектуальне або фінансове становище, вести краще життя, німці перестають його зносити. Причини цього криються у заздрості. Німці не виносять, щоб хтось був більш успішним за них. Мабуть звідси походить їхня ненависть до євреїв» [1, 42]. Такі негативні ментальні смисли і життєві настанови компенсуються позитивними якостями, які також укорінені у німецькій ментальності. Спостереження Е. Мабе тут збігаються з самописами і самоспостереженнями самих німецьких професорів. Це «наполегливість, сумлінність, витримка, любов до порядку, лояльність до верхівки, дисципліна. Німці б'ються до кінця, якщо вони у чомусь переконані. Усе це позитивні і негативні риси німецького мислення» [1, 42].

Селекція і комбінації таких смислів можуть відбуватись спонтанно у процесі життєтворчості або ж проходять крізь фільтр філософської рефлексії, де здійснюється розрізнення між бажаними і небажаними життєвими настановами та їхніми наслідками. Це розрізнення сприяє формуванню нової ідеї Європи [3, 35-35].

У підсумку можна зазначити, що ментальні смисли німецької національної свідомості функціонують не тільки у світі повсякденності, чи у життєвому світі філософів, а й у самій філософській творчості. Ментальні смисли не заважають комунікації німецької філософської думки з іншими філософськими культурами, що є передумовою їх взаємозбагачення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Dossier. Denken die Deutschen anders / Zusammenestellt von Eva Hausteiner // Philosophie Magazin. – Mai/Juni, N 04, 2012. – S. 32-57.
2. Elias Norbert. Studien über die Deutschen. – Frankfurt am Main: Suhrkamp. 1991. – 555 S. Heidenreich Felix. 40.
3. Das „Andere“ Europas // Information Philosophie –N3 August 2005. – S. 34-37.
4. Mann Thomas. Betrachtungen eines Unpolitischen. – Frankfurt am Main: Fischer Verlag. 2009. – 591 S.

5. Martynkewicz Wolfgang. Salon Deutschland. Geist und Macht 1900-1945. — Berlin: Aufbau-Verlag- 2011. — 617 S.

НЕМЕЦКАЯ МЕНТАЛЬНОСТЬ И ФИЛОСОФИЯ

Григорова Н. В.

В статье рассматривается взаимосвязь между немецкой национальной ментальностью и философией. Показано влияние немецкой классической философии и прежде всего Канта на ментальность немцев. Обосновывается, что стиль философствования несет на себе отпечаток ментальности философов, мышление которых является одновременно универсальным и ментально обусловленным.

Ключевые слова: философия, ментальность, смыслы, мышление, немцы, достоинство, самокритика, наблюдение, истина, универсальность.

THE GERMAN MENTALITY AND PHILOSOPHY

Grigorova N. V.

The article is devoted to the analysis of connection between German national mentality and philosophy. Is explicated the influence of the German classic philosophy on the forming of German national mentality with the senses of the Modernity. Kant's explanation of the dignity is contribution to the definition of the fundamental human rights. The style of philosophical thinking is stamped of the mentality of philosophers. To proof that are narrative interviews applicated. Their theories are concurrent the universal one and mental determinate. The national mental senses are corrected and selected through philosophical communication.

Keywords: philosophy, mentality, senses, thinking, German, dignity, self-critics, observation, truth, universal.